

УДК 37.015.31:7]:792

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-1-78-92

Краснова Наталія Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
krasnova.natulya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5308-3909>

ТЕХНОЛОГІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Наукове прогнозування розвитку майбутнього покоління ХХІ століття пов'язане з реальними і конкретними напрямками щодо захисту загальнолюдських цінностей суспільства і формування нового типу особистості. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті визначає одним із головних пріоритетних напрямків саме розвиток творчої особистості, збагачення її духовного потенціалу, набуття соціального досвіду та формування сучасного світогляду, ідей, поглядів, переконань, заснованих на найцінніших надбаннях вітчизняної і світової культури. Особливого значення набуває вирішення проблеми формування ціннісних орієнтацій молодого покоління.

Сучасний період трансформацій українського суспільства впливає на всі складові формування особистості. Особливо яскраво ці процеси прослідковуються у театральній діяльності, яка вивела на перший план значимість соціальних чинників, обумовивши необхідність перегляду моральних цінностей. Мистецтво є однією з форм суспільної свідомості, видом людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів. Воно служить не тільки для розваги та відпочинку, але й формує світогляд, виступає як знання й просвіта, як формування цілісної особистості та як аналіз стану світу. В свою чергу, видом мистецтва, в якому розкриваються суперечності часу та внутрішнього світу людини є театр, який займає особливе місце в системі формування цінностей, залежить від соціальних умов, включається всіма своїми елементами в соціум і є соціальним виховним інститутом, бо впливає на формування світогляду, моралі, на проблеми комунікації, виховання підростаючої особистості.

Молода людина, як правило, в силу вікових особливостей не має сформованого стійкого світогляду, її особистість більш схильна до зовнішнього впливу. Сприймаючи інтереси, погляди оточуючих молоді люди вибирають, вбирають в себе і в подальшому керуються ними, при

цьому важливо розуміти, що в тому числі, високий ризик вибору і тиражування асоціальних моделей поведінки (Марушкин, 2009).

Проблема естетичного виховання досить широко розкрита у працях філософів, соціологів, психологів, педагогів (Б. Ананьєв, О. Буров, Л. Виготський, М. Киященко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, В. Шестакова та ін.). Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання. Важливі питання теорії і методики естетичного виховання підростаючого покоління висвітлюються в працях Л. Коваль, Ю. Фохт-Бабушкіна, Т. Цвілих, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.

За останні роки опубліковано багато праць, в яких висвітлено питання про творчість та пізнавальну діяльність в процесі виховання підростаючого покоління, розкрито механізми творчості, закономірності взаємозв'язку творчої діяльності з відтвореною дійсністю, сформульовано основні принципи формування творчої особистості (Ф. Говорун, Б. Коротяєв, В. Левін, В. Моляко та ін.). Естетичне виховання як соціокультурний феномен обґрунтовано у дослідженнях І. Зязюна, Л. Масол, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін. Питанням історико-педагогічного аналізу естетичного виховання та гуманізації особистості присвятив свої праці В. Бітаєв; розвиток художньо-естетичного виховання учнів у реформаторській педагогіці Галичини дослідила С. Стельмах; формування естетичних смаків висвітлила Н. Калашник.

Стратегія модернізації процесу виховання в Україні націлює на виховання особистості як громадянина правової, демократичної держави, здатної до творчого розв'язання особистих і суспільних проблем в умовах громадянського суспільства. На сьогодні в суспільстві формується новий підхід до виховної системи, як до культуротворчої, відродження її культурно-виховної місії, метою якої є створення умов для виховання особистості, формування структури її ціннісних орієнтацій, які поєднують високий професіоналізм і духовне багатство, основою якого є моральність, сприймати життя в усіх взаємозв'язках і усвідомлювати доцільність буття, розвивати і закріплювати досвід життєдіяльності за законами добра і краси (Воропаєв, 2004).

У всі часи невід'ємною частиною людської культури був театр. «Театр повчає так, як цього не зробити товстій книзі», – писав Вольтер (Артемова, 2002, с. 13). Всі наявні в арсеналі людини виразні засоби використовуються тут в тій, чи іншій мірі, отже, значення цього мистецтва для розвитку людської особистості важко переоцінити. До нього можна звертатися і як до універсальної моделі пізнання світу. Знайомлячись з мовою театру, людина занурюється у світ літератури, музики, образотворчого та інших мистецтв. Людина вчиться взаємодії з великими і малими соціальними групами, опановує навичками колективної творчості. Це розвиває творче сприйняття світу, змушує мислити, шукати нові шляхи, імпровізувати.

На думку К. Станіславського, «театр є надзвичайнішим з усіх видів мистецтва» (Станіславський, 1961, с. 384). Сила театрального впливу на людину пояснюється гармонійним синтезом поезії, живопису, музики, сценічного мистецтва, яке створюється одночасно режисерами, акторами, художниками, музикантами і, звичайно, глядачами. Театр об'єднує усі мистецтва для підвищення почуттів: пантоміма, костюм, гра актора, все це подвоює враження, причому сценічний вплив сприймається цілою групою осіб внаслідок чого розвивається спільне, масове відчуття, що загострює моменти сприйняття. Виховання театром – це виховання засобами театрального мистецтва, що знайомить з різноманітними елементами театральності, утворює інтерес до цінностей театральної культури, до її традицій.

Вивчення наукової літератури з визначеної проблеми дозволило виділити протиріччя між потребою суспільства у креативній, духовно розвиненій, соціально активній особистості і технократизмом сьогодення, відчуженням людини від культури; значущістю морально-естетичного виховання особистості і недостатньою розробкою теоретико-методичних основ та технологій, що надають можливості сформуванню духовно-моральних і естетичних цінностей особистості та морально-естетичне відношення до світу. Все це й зумовило вибір теми нашої статті, *мета* якої – розкрити технології естетичного виховання особистості засобами театрального мистецтва.

Театральне мистецтво є результатом колективних зусиль: драматурга, режисера, акторів, художника, музикантів та інших людей. Важливо також відзначити, що мистецтво театру є синтетичним за своєю природою, оскільки воно користується зображувальними можливостями різних мистецтв: літератури, сцени, живопису, архітектури, танцю тощо. Сьогодні існують різні види театру: драматичний, музичний (опери, оперети, балету), пантоміми, театр ляльок, театр малих форм тощо. Відмінність музичного театру від драматичного полягає в тому, що саме музика, музична драматургія виступають підґрунтям для театральної вистави. Така музична вистава органічно поєднує в собі інструментальну й вокальну музику, акторське виконання, драматургію, танець, а також засоби зображувального мистецтва. Важливе місце в системі різних жанрів театрального мистецтва займає також балет, який водночас охоплює хореографію, музику та театр. Причому зміст балетного твору передається не тільки в рухах танцю, але і певною мірою пантоміми. Емоційний вплив на глядача посилюється за допомогою використання відповідного зображувально-декораційного оформлення, костюмів, системи підсвічування тощо. Причому лібрето значною мірою визначає всі інші компоненти балетної вистави (Коган, 2020).

Мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому естетичне виховання можна розглядати як універсальний засіб особистісного розвитку особи на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. Мета

естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в людини особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують такі виховні аспекти:

а) збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особливості;

б) виховання в особистості естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації;

в) виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

г) розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями;

д) виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання (Муляр, 2010).

Серед арсеналу засобів естетичного виховання театральному мистецтву приділяють особливу увагу, саме на його образній системі в актуалізації як у глядачів, так і у виконавців цінностей людського життя і духу. І. Зязюн стверджує, що театральна дія відбувається у безперервному потоці людського мовлення і живих сценічних рухів, жестів, міміки, а якщо взяти до уваги властиву театрові безпосередність емоційно-чуттєвого впливу акторської гри, то стане очевидно і цілком зрозуміло та надзвичайна сила ідейно-художнього впливу, яким володіє театр (Зязюн, 1997).

Театр впливаючи на свідомість, духовно-емоційний світ людини, формує його цілісний образ, активно сприяє духовному зростанню, виховує ідейні та моральні переконання, стимулює, соціально-перетворюючу діяльність, підвищує політичну культуру, культуру праці та побуту. Естетична гра, розвага непомітно переходить багатством

морального змісту мистецтва в особистісне надбання. Формується цілісне ставлення людини до світу, накладається відбиток на всі сторони її життя і діяльності, на відносини, розуміння мети й сенсу життя (Пошетун, 2004).

Виховання театром дозволяє поєднувати сприйняття і різні види виконавства як рівноцінні творчі процеси, що активізують емоційний, моральний, соціальний, трудовий та інтелектуальний досвід людини і розвивають його. Заняття театральним мистецтвом, на думку дослідників, здатні значно підвищити рівень емоційної чуйності та організованості, жвавості та тренування пам'яті, навичок колективної праці, відповідального ставлення до своїх слів, вчинків і дій, розвивають і зміцнюють «універсально корисні сторони розвитку людини, наприклад, довільну і концентровану увагу, жваве уявлення й асоціативне мислення, навички спілкування, зовнішню та внутрішню зібраність» (Артемова, 2002, с. 19).

Процес естетичного виховання особистості важко уявити без цілеспрямованого поширення, популяризації та пропаганди найвищих досягнень художньої культури людства, ознайомлення людини з видатними мистецькими творами минулого та сьогодення, творчістю вітчизняних і зарубіжних художників. Значну роль у цьому відіграє літературно-художня критика, яка, з одного боку, робить мистецтво зрозумілішим для публіки, а з другого – регулює сам художньо-творчий процес.

Значний вплив на естетичний розвиток особистості справляє навколишнє естетичне середовище: природне оточення і предмети побуту, знаряддя праці й засоби виробничої діяльності, житло і міський або сільський ландшафт, архітектурна сфера дозвілля і прояви моди тощо. Естетичне середовище впливає на особистість переважно на підсвідомому рівні, але тим дієвішим та безпосереднішим є цей вплив.

Дійовим засобом естетичного виховання є художня самодіяльність. Особливістю цієї форми залучення до художньої культури є те, що учасники художньої самодіяльності з тих, хто сприймає мистецтво, перетворюються на його творців (Джола, 1998, с. 125).

Театральне мистецтво формує в людини цілісний погляд на світ, створює можливість не лише для естетичного сприйняття, естетичного оцінювання, але, насамперед, естетичної діяльності, що формує творця та ініціатора. У процесі театральної творчості здійснюється не лише активне залучення особистості для естетичних, але й до моральних, світоглядних, пізнавальних цінностей.

До ефективних технологій з естетичного виховання особистості можна віднести художньо-педагогічні технології, специфіка яких полягає в тому, що вони забезпечують сенс ціннісні орієнтації і загальнокультурні компетентності особистості. Художньо-педагогічну технологію можна інтерпретувати як теоретично і методично обґрунтований спосіб організації виховного процесу, спрямованого на

оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в єдності (континуальності) навчання та естетичного виховання особистості на основі реалізації потенціалу художніх цінностей.

Структура художньо-педагогічних технологій включає:

- людські ресурси (емоційно забарвлена суб'єкт-суб'єктна взаємодія, палітра форм і методів організації різних видів художньо-творчої діяльності);

- художньо-інтелектуальні ресурси (твори мистецтва, художні знання, ідеї, сенси, цінності);

- технічні ресурси (аудіовізуальні, комп'ютерні тощо).

У розглянутому ракурсі художньо-педагогічні технології, як і будь-які інші технології, можуть бути:

а) локальними, що стосуються окремих і наближаються за змістом до конкретних методик (наприклад, технології розвитку вокально-хорових навичок, формування графічних умінь, опанування певною художньою технікою);

б) системними, які охоплюють цілісний виховний процес, різні види мистецтва (щонайперше інтегративні, які здатні об'єднувати декілька різних потоків художньо-навчальної інформації).

До складових системних художньо-педагогічних технологій можна віднести:

- концепцію вихідних науково-теоретичних підходів і принципів, які враховують специфіку педагогіки мистецтва;

- цілепокладання, детерміноване функціями загальної мистецької освіти й сучасними соціокультурними вимогами;

- змістовну частину, що поєднує навчання мистецтву та естетичне виховання;

- процесуальну частину, що спрямована на організацію виховного процесу;

- форми й методи діяльності – суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі засвоєння художнього матеріалу;

- види і способи діяльності у процесі опанування мистецтва (Масол, 2006).

Аналіз теоретичних джерел з визначеної проблеми дає підстави узагальнити, класифікувати й репрезентувати художньо-педагогічні технології (інтегративні, проблемно-евристичні, інтерактивні, ігрові, сугестивні, арт-терапевтичні, медіа-технології та ін.), які доцільно застосовувати у виховному процесі формування особистості.

Загальний методичний інструментарій технологій (традиційних та інноваційних) включає різні типи запитань і завдань:

- запитання і завдання для встановлення зв'язків, проведення аналогій між художніми фактами і явищами;

- завдання для самостійної роботи репродуктивного і пошукового характеру;

- запитання і завдання евристичного характеру, що стимулюють дискусії, творчу діяльність;
- завдання особистісного ціннісно-орієнтаційного спрямування (передбачають вибір дитини, виконання за бажанням відповідно інтересам);
- запитання і завдання для самоконтролю і самооцінки;
- завдання для роботи в парах і малих групах, у колективі (Масол, 2006).

Система різнорівневих запитань і завдань має долати стереотип пасивного засвоєння художньої інформації і спонукати особистість до роздумів і міркувань, діалогу і співтворчості, оцінних, зокрема критичних, висловлювань щодо суперечливих фактів чи явищ мистецтва.

До провідних методів ігрових художньо-педагогічних технологій можна віднести: художньо-пізнавальні ігри (дидактичні ігри-блискавки, мистецькі міні-конкурси, вікторини, ребуси, кросворди), театралізовані ігри (інсценізації, завдання на перевтілення та ідентифікацію), художньо-конструкторські ігри тощо.

Спорідненості, зближенню мистецтва і гри присвятив свої «Листи про естетичне виховання» Ф. Шиллер. Він розумів гру як дійство, в якому людина вільно розкриває свої сутнісні сили, утверджуючись як творець вищої реальності – естетичної. Головна теза його теорії естетичного виховання полягає у тому, що шлях до свободи пролягає тільки через красу, а сутність останньої – у грі. Гра – це не імітація життя, а саме життя, це насамперед творча дія. Вона розгортається немовби не в реальному просторі, а у світі символічних значень, живої фантазії. Природа гри синкретична і міфологічна, що відповідає характеру мислення людини, яка сприймає світ цілісно, не розділяючи реальне і «придумане» непрохідними мурами (Шиллер, 1957). Тобто ігри виробляють «рефлекс свободи», адже рішення приймається самостійно, шляхом природного пізнання та інтуїтивного відкриття, через моделювання ігрових контактів особистість набуває досвіду реальних міжособистісних стосунків, тому в неї виникають і розвиваються почуття співпричетності й співпереживання. Так гра стає справжньою школою соціального досвіду.

У науковій літературі зафіксовано чимало спроб систематизувати ігри. Н. Кудикіна розподіляє ігри на: ігри за правилами, що мають фіксований зміст та ігри творчі, вільні (Шахрай, 2005).

До першої групи належать дидактичні, інтелектуальні, пізнавальні ігри (загадки, ребуси, кросворди, лото, вікторини, а також умовні подорожі та круїзи, конкурси, ярмарки, аукціони). Різновидом ігор за правилами є спортивні, хороводні (естафети, турніри, атракціони тощо). До другої групи входять художньо-конструкторські (з елементами праці) і сюжетно-рольові (ігри-драматизації, інсценізації, театралізовані ігри). Останні передбачають діалогічне мовлення (адже основою театру є драматургія), елементарну «акторську» діяльність (театр починається

тоді, коли виникають актори і глядачі), інші театральні-сценічні атрибути (костюми, реквізит тощо).

Гра – це модель соціальної реальності, імітація, відтворення в умовних обставинах певних життєвих ситуацій. М. Каган порівнював закони рольової гри із законами художньої діяльності бо вона нагадує комедію-дель-арте, що не знає ні розподілу функцій драматурга, режисера, актора, сценографа, ні розподілу позицій актора та глядача (Масол, 2006). У структурі гри можна визначити: об'єкт ігрового моделювання, загальна мета гри, тема; підготовчий етап; розподіл ролей між учасниками; взаємодія учасників гри; підбиття підсумку, оцінка результатів, з'ясування, що не вдалося зробити і чому.

Гра – вид діяльності, мотив якої полягає не у її результатах, а в самому процесі, який приносить задоволення. Ігрове начало тією чи іншою мірою властиве будь-якій діяльності, особливо, якщо вона має естетичну цінність. Із художньою діяльністю гру еднають вільна творчість (гра психічних сил, незалежна від утилітарних людських потреб і меркантильних інтересів) та внутрішня емоційна насиченість (емоціогенність), умовність дій і ситуацій. Через механізм наслідування різних сторін життя у різноманітній ігровій діяльності відбувається особистісне становлення, набувається мовленнєвий і комунікативний досвід, засвоюються практичні навички. Ігрове начало пронизує життєдіяльність особистості. Гра корисна тим, що допомагає керувати своїми емоціями, долати сенсорний та емоційний голод, засвоювати різноманітні форми людської взаємодії.

На художньо-ігрових моделях людина отримує досвід розуміння мови почуттів, жестів, рухів, а поступово і більш складних людських феноменів – інтонацій, знаків, символів. Мистецтво можна розглядати як художньо-пізнавальну модель дійсності, своєрідну «гру в життя». Специфіка ж театральної гри полягає в імітації дійсності за допомогою елементів самої дійсності, тобто таким «ефектом реальності» (реальні навіть засоби – пластика тіла і виразність голосу).

Театральна гра синтезує розвивальний потенціал ігрової та мистецької діяльності, відіграє свою роль у розвитку художньо-пізнавальних і художньо-творчих здібностей особистості. В ігровій діяльності завдяки активізації емоцій, пізнавальних інтересів, особа має можливість різнобічного творчого самовираження й естетичного самовдосконалення. Як підкреслюють психологи, здатність співпереживати не передається інформаційно, вона опановується рефлексивно у реальному чи ігровому спілкуванні, під впливом художніх образів (Выготский, 1966).

Театральне мистецтво, яке називають «школою почуттів», сприяє зародженню емпатії і виявленню її у трьох основних формах:

- співпереживання (здатність виділити і назвати почуття, які переживає інша людина);
- співчуття (здатність прийняти іншу точку зору);

- співучасть (здатність до душевного відгуку).

Через сюжетно-рольову гру, що передбачає обов'язкове перевтілення, особистість має можливість ідентифікувати себе з будь-яким персонажем (позитивним і негативним), «приміряти на себе» різні характери, манери поведінки, пережити безліч життєвих ситуацій і вчинків. Це збагачує не лише естетичний її досвід, а й робить духовно досконалішою.

Ігрова діяльність також дає змогу увявити себе у надзвичайних, фантастичних обставинах, «програти» неймовірні ситуації, які не трапляються у реальному житті. Така ілюзорність вимагає творчих дій – умінь комбінувати, моделювати, уточняти або змінювати деталі. Так переплітаються найважливіші функції гри – евристична і соціалізація.

Музично-хореографічні ігри мають дуже велике значення в естетичному вихованні особистості. Відомо, що ритм, як часова організація будь-якого процесу, відіграє виключно важливу роль у життєдіяльності людини. Приміром, ритмічні звуки музики здатні передавати заряд енергії, і в цьому виявляється їх значна вітальна сила. Ефективність взаємодії музичного ритму і ритмічних рухів людини є критерієм фізичної і духовної гармонії.

Діапазон художньо-ігрових технологій хореографічного спрямування можна значно розширити, творчо використовуючи досягнення В. Верховинця, Е. Жак-Далькроза, Р. Штайнера. Варіантами розвитку цих ідей є методика «вільного художнього руху» (Л. Алексєєва), «малювання» хореографічних образів в танцювальному просторі (І. Кулагіна), «метод дзеркал» (В. Коен), сутність якого полягає в організації рухових імпрровізацій, що як дзеркало відображають музику (її ритмічний, динамічний розвиток) і т.ін..

Застосування ігрових технологій, відповідних методів і прийомів сприятиме усвідомленому сприйманню особистістю інтонаційно-образного змісту музики через її органічний, природний зв'язок із рухом, а також поліхудожньому вихованню, адже універсальна естетична категорія ритм засвоюється і в часі, і в просторі водночас. Головна відмінність художньо-ігрових технологій хореографічного спрямування полягає в домінуванні імпрровізаційності, «ескізності».

Деякі інші методи й прийоми характерні для використання таких театралізованих ігрових технологій, як сюжетно-рольові ігри, які передбачають обов'язкове перевтілення у персонажів казок і мультфільмів, допускають вигадкування нових неіснуючих фантастичних дійових осіб. При організації ігор цього типу треба пам'ятати, що будь-який театр (драматичний, ляльковий, музичний) є мистецтвом синтетичним. Дія це – основний засіб виразності театрального мистецтва, що входить у свідомість глядача завдяки ефекту художнього синтезу.

У театральній виставі в єдиному цілому взаємодіють література, живопис, архітектура, скульптура, декоративне мистецтво, музика, танок. Літературний образ впливає насамперед на свідомість людини, а за умов

його театралізації він сприймається ще й візуально. Музика, що звучить під час театральної дії (в опері чи балеті, ляльковому чи драматичному театрі) також сприймається не так, як у концертному залі чи при слуханні записів, адже звукові емоційні враження підсилюють переживання, які викликаються щонайперше дією, візуальними образами спектаклю. Отже, специфіка театрального мистецтва полягає в тому, що поза межами художнього синтезу воно не може існувати, всі складові цього синтезу не дублюють один одного, а перехреснюються, взаємодоповнюючи і взаємозбагачуючи різними засобами нерозривне естетичне ціле.

Варто не забувати, що театр – мистецтво колективне, це і живий діалог між ансамблем акторів, і водночас одухотворена зустріч акторів і глядачів, тобто тих, хто дарує свої почуття, і тих, хто їх сприймає. Вистава у професійному театрі народжується завдяки об'єднанню творчих зусиль багатьох людей різних професій: режисера, акторів, художників, композиторів, гримерів, сценографів, освітлювачів. Така широка палітра художньо-творчої діяльності дає змогу при використанні у виховному процесі театралізованих ігрових технологій, враховувати потреби, здібності і можливості підростаючого покоління, реалізуючи індивідуальний підхід, з одного боку, а з іншого – формувати культуру спілкування і взаємодії на засадах партнерства (співтворчість, взаємодопомога, вміння слухати інших), виховувати почуття згуртованості, колективізму.

До форм і методів художньо-ігрових технологій можна віднести наступні: – драматизацію – переробку розповідного твору на драматичний тобто на діалог дійових осіб за певним сюжетом з елементами акторської гри, умовного перевтілення, що дає змогу формувати в особистості чутливість до інтонації, емоційного тону мовлення (грайливого, сердитого, сумного, упевненого тощо); – пантоміму – створення образу за допомогою пластичних рухів, жестів, міміки (пластичні мініатюри, пантоміми-імпровазації, експромти-імітації); – інсценізацію – сценічне виконання твору (казки, пісні, образи і сюжети картин, що «оживають» тощо) з елементами сценографії (декорації, костюми та інші образотворчі засоби); – театралізацію – інтерпретацію певного тексту або події з використанням акторської гри (інтонація голосу, міміка, пози, жести, рухи) та комплексу театральних атрибутів (маски, костюми, грим, реквізит, ляльки).

Керівництво художньо-ігровою, зокрема театральною, діяльністю включає наступні складові: а) організаційно-процесуальне забезпечення (розробка ідеї, теми, сценарію, загальної драматургії уроку з художньо-ігровим (конструктивним, театральним тощо) компонентом; б) емоційно-психологічне забезпечення (створення сприятливого емоційно-психологічного клімату).

Таким чином, в основі естетичного виховання особистості засобами мистецтва покладено художньо-педагогічні технології, що вміщують

різні типи запитань і завдань: запитання і завдання для встановлення зв'язків, проведення аналогій між художніми фактами і явищами; завдання для самостійної роботи репродуктивного і пошукового характеру; запитання і завдання евристичного характеру, що стимулюють, дискусії, творчу діяльність; завдання особистісного ціннісно-орієнтаційного спрямування (передбачають вибір учня, виконання за бажанням відповідно інтересам); завдання для роботи в парах і малих групах, що сприяють не тільки естетичному формуванню особливості, а й успішній соціалізації підростаючого покоління.

Список використаної літератури

- 1. Артемова Л. В.** Театр і гра: Вдома, у дитячому садку, в школі. Київ : ТОВ «Томіріс», 2002. 292 с.
- 2. Воропаєв Є. О.** Психолого-педагогічні проблеми дитячого театрального співтовариства. *Обдарована дитина*. 2004. № 4. С. 48–54.
- 3. Выготский Л. С.** Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. *Вопросы психологии*. 1966. № 6. С. 62–76.
- 4. Джола А. М., Щербо А. Б.** Теорія і методика естетичного виховання школярів : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 392 с.
- 5. Зязюн І., Сагач Г.** Краса педагогічної дії : навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
- 6. Коган И. И.** «Что» и «Чем» воспитывает театр. *Современный театр для детей: диалог театра и школы : матер. театр.-пед. форума* (Самара, 9-11 сент. 2020 г.). Режим доступа : <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.
- 7. Мазепа В. І.** Естетичне виховання. Київ, 1988.
- 8. Макушкин Е. В.** Агрессивное криминальное поведение у детей и подростков с нарушенным развитием. Москва : ООО «Медицинское информационное агентство», 2009. 240 с.
- 9. Масол Л.** Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
- 10. Сучасний урок.** Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник ; за ред. О. І. Пометун. Київ : А. С. К., 2004. 192 с.
- 11. Станиславский К. С.** Театр и жизнь. Собр. соч.: в 8 т. Москва : Искусство, 1961. Т. 4. С. 231–278.
- 12. Муляр Н.** Виховання дітей молодшого шкільного віку засобами театрального мистецтва. *Шкільний світ: Всеукраїнська газета для вчителів*. 2010. № 34. С. 7–26.
- 13. Шахрай В. М.** Соціально-ціннісний аспект діяльності дитячого театру : монографія / Ін-т проблем виховання АПН України, Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Біла Церква : [Видво Семенка Сергія], 2005. 172 с.
- 14. Шахрай В.** Сучасні педагогічні ідеї використання театрального мистецтва у соціальному розвитку школярів. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 3. С. 116–119.
- 15. Шиллер Ф.** Собрание сочинений : у 7-ми т. Т. 6. Статьи по эстетике ; [под общ. ред. Н. Н. Вильмонта и Р. М. Самарина ; пер. с нем. под. ред. Л. Е. Пинского]. Москва : Гос. изд-во художеств. литературы, 1957. 791 с.

References

1. **Artemova, L. V.** (2002). *Teatr i hra: Vdoma, u dytiachomu sadku, v shkoli* [Theater and play: At home, in kindergarten, at school]. Kyiv: TOV «Tomiris» [in Ukrainian].
2. **Voropaiev, Ye. O.** (2004). *Psykhologo-pedahohichni problemy dytiachoho teatralnogo spivtovarystva* [Psychological and pedagogical problems of children's theatrical community]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*, 4, 48-54 [in Ukrainian].
3. **Vygotskij, L. S.** (1966). *Igra i ee rol' v psihicheskom razvitii rebenka* [Game and its role in the mental development of the child]. *Voprosy psihologii – Psychology issues*, 6, 62-76 [in Russian].
4. **Dzhola, A. M., & Shcherbo, A. B.** (1998). *Teoriia i metodyka estetychnoho vykhovannia shkoliariv* [Theory and methods of aesthetic education of schoolchildren]. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
5. **Ziazun, I., & Sahach, H.** (1997). *Krasa pedahohichnoi dii* [The beauty of pedagogical action: a textbook for teachers, graduate students, students of secondary and higher education]. Kyiv: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].
6. **Kogan, I. I.** «Chto» i «Chem» vospityvaet teatr [«What» and «What» educates the theater]. *Sovremennyj teatr dlya detej: dialog teatra i shkoly – Contemporary theater for children: dialogue between theater and school*. Retrieved from <http://www.samart.ru/content/?itemid=210> [in Russian].
7. **Mazepa, V. I.** (1988). *Estetychne vykhovannia* [Aesthetic education]. Kyiv [in Ukrainian].
8. **Makushkin, E. V.** (2009). *Agressivnoe kriminal'noe povedenie u detej i podrostkov s narushennym razvitiem* [Aggressive criminal behavior in children and adolescents with developmental disorders]. Moskow: OOO «Medicinskoe informacionnoe agentstvo» [in Russian].
9. **Masol, L.** (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka* [General art education: theory and practice]. Kyiv: Promin [in Ukrainian].
10. **Pometun, O. I.** (Eds.). (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia* [Modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: A. S. K. [in Ukrainian].
11. **Stanislavskij, K. S.** (1961). *Teatr i zhizn'* [Theater and life]. *Sobr. soch.: v 8 t. – Collected works: in 8 v.* (Vols. 4), (pp. 231-278). Moskow: Iskusstvo [in Russian].
12. **Muliar, N.** (2010). *Vykhovannia ditei molodshoho shkilnogo viku zasobamy teatralnogo mystetstva* [Education of children of primary school age by means of theatrical art]. *Shkilnyi svit: Vseukrainska hazeta dlia vchyteliv – School world: All-Ukrainian newspaper for teachers*, 34, 7-26 [in Ukrainian].
13. **Shakhray, V. M.** (2005). *Sotsialno-tsinnisnyi aspekt diialnosti dytiachoho teatru* [Socio-value aspect of children's theater]. Bila Tserkva: [Vyd-vo Semenka Serhiia] [in Ukrainian].
14. **Shakhray, V.** (2010). *Suchasni pedahohichni idei vykorystannia teatralnogo mystetstva u sotsialnomu rozvytku shkoliariv* [Modern pedagogical ideas of using theatrical art in the social development of schoolchildren]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical idea*, 3, 116-119 [in Ukrainian].
15. **Shiller, F.** (1957). *Sobranie sochinenij: u 7-mi t.* Vols. 6. *Stat'i po estetike* [Collected works: at 7 volumes. Vols. 6. Articles on aesthetics]. Moskow: Gos. izd-vo hudozhestv. literatury [in Russian].

Краснова Н. П. Технології естетичного виховання особистості засобами театрального мистецтва

У статті характеризується театральне мистецтво як поєднання зображувальних можливостей різних мистецтв: літератури, сцени, живопису, архітектури, танцю тощо. Надано характеристика, відмінності видів театру: драматичний, музичний (опери, оперети, балету), пантоміми, театр ляльок, театр малих форм, які своєрідно впливають на формування особистості підростаючого покоління. Показано, що естетичне виховання можна розглядати як універсальний засіб особистісного розвитку особи на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. Визначена мета естетичного виховання, а саме, на основі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в людини особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Доведено, що художньо-педагогічні технології є найбільш ефективними у процесі естетичного виховання особистості; їх структура вміщує: людські ресурси (емоційно забарвлена суб'єкт-суб'єктна взаємодія, палітра форм і методів організації різних видів художньо-творчої діяльності), художньо-інтелектуальні ресурси (твори мистецтва, художні знання, ідеї, сенси, цінності), технічні ресурси (аудіовізуальні, комп'ютерні); види: локальні (конкретні методики з розвитку визначених умінь та навичок), системні (охоплюють цілісний виховний процес, різні види мистецтва). Представлено форми і методи художньо-ігрових технологій (драматизація, пантоміма, інсценізація, театралізація), що сприяють естетичному вихованню особистості.

Ключові слова: естетичне виховання, засоби театрального мистецтва, художньо-педагогічні технології, форми і методи художньо-педагогічних технологій.

Краснова Н. П. Технологии эстетического воспитания личности средствами театрального искусства

В статье характеризуется театральное искусство как сочетание изобразительных возможностей различных искусств: литературы, сцены, живописи, архитектуры, танца и тому подобное. Предоставлена характеристика, отличия видов театра: драматический, музыкальный (оперы, оперетты, балета), пантомимы, театр кукол, театр малых форм, которые своеобразно влияют на формирование личности подрастающего поколения. Показано, что эстетическое воспитание можно рассматривать как универсальное средство личностного развития человека на основе выявления индивидуальных способностей, разносторонних эстетических потребностей и интересов. Выделена цель эстетического воспитания, а именно, на основе восприятия, интерпретации произведений искусства и практической художественно-творческой деятельности формировать у

человека личностно-ценностное отношение к действительности и искусству, развивать эстетическое сознание, общекультурную и художественную компетентность, способность к самореализации, потребность в духовном самосовершенствовании. Доказано, что художественно-педагогические технологии являются наиболее эффективными в процессе эстетического воспитания личности; их структура: человеческие ресурсы (эмоционально окрашена субъект-субъектное взаимодействие, палитра форм и методов организации различных видов художественно-творческой деятельности), художественно-интеллектуальные ресурсы (произведения искусства, художественные знания, идеи, смыслы, ценности), технические ресурсы (аудиовизуальные, компьютерные); виды: локальные (конкретные методики по развитию определенных умений и навыков), системные (охватывают целостный воспитательный процесс, различные виды искусства). Представлены формы и методы художественно-игровых технологий (драматизация, пантомима, инсценировка, театрализация), способствующие эстетическому воспитанию личности.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, средства театрального искусства, художественно-педагогические технологии, формы и методы художественно-педагогических технологий.

Krasnova N. Technologies of Aesthetic Education of Personality by Means of Theatrical Art

The article characterizes theatrical art as a combination of pictorial possibilities of different arts: literature, stage, painting, architecture, dance, etc. Characteristics, differences of types of theater are given: dramatic, musical (opera, operetta, ballet), pantomime, puppet theater, theater of small forms, which in a way influence the formation of the personality of the younger generation. It is shown that aesthetic education can be considered as a universal means of personal development based on the identification of individual abilities, diverse aesthetic needs and interests. The purpose of aesthetic education is determined, namely, on the basis of perception, interpretation of works of art and practical artistic and creative activity to form in a person a personal and valuable attitude to reality and art, to develop aesthetic consciousness, cultural and artistic competence, ability to self-realization, need for spiritual self-improvement. It is proved that artistic and pedagogical technologies are the most effective in the process of aesthetic education of personality; their structure contains: human resources (emotionally colored subject-subject interaction, a palette of forms and methods of organizing various types of artistic and creative activities), artistic and intellectual resources (works of art, artistic knowledge, ideas, meanings, values), technical resources (audiovisual, computer); types: local (specific methods for the development of certain skills and abilities), systemic (covering the holistic educational process, various arts). Forms and methods of art and

game technologies (dramatization, pantomime, staging, dramatization) that contribute to the aesthetic education of the individual are presented.

Key words: aesthetic education, means of theatrical art, art-pedagogical technologies, forms and methods of art-pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О.Л.